

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАКТИК ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ МАЛИМИ ТА СЕРЕДНІМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УКРАЇНІ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Македон В.В.

ВСТУП

У сучасних умовах інтеграції України до європейського економічного простору питання адаптації малих і середніх підприємств (МСП) до європейських стандартів ведення бізнесу набуває особливої актуальності. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Україна зобов'язалася гармонізувати свої законодавчі, економічні та соціальні механізми з нормами ЄС. МСП, які становлять основу економіки України, відіграють ключову роль у цьому процесі. Однак, попри вагомий внесок МСП у формування ВВП і створення робочих місць, їх адаптація до європейських стандартів стикається з низкою викликів, зокрема недостатнім рівнем фінансування, низьким рівнем інноваційної діяльності, складнощами у доступі до міжнародних ринків та потребою в підвищенні кваліфікації кадрів. Європейські практики ведення бізнесу передбачають високий рівень ефективності, прозорості, сталого розвитку, інноваційності та інтеграції цифрових технологій. Їх запровадження в українських МСП сприятиме підвищенню конкурентоспроможності, експортного потенціалу та інвестиційної привабливості країни. Дослідження готовності МСП до переходу на європейські практики є актуальним з огляду на необхідність адаптації бізнес-процесів до сучасних умов, формування відповідних стратегій розвитку та забезпечення сталого економічного зростання України.

1. Місце малих та середніх підприємств у соціально-економічному розвитку країни

Малий та середній бізнес (МСБ) є одним із головних драйверів економіки Європейського Союзу, відіграючи ключову роль у формуванні валового внутрішнього продукту (ВВП), стимулюванні інновацій та технологічного прогресу, а також забезпеченні конкурентного середовища, необхідного для економічного зростання. У країнах ЄС понад 99% усіх підприємств належать до категорії МСБ, і цей сектор забезпечує понад половину загального обсягу виробництва, що свідчить про його фундаментальне значення для функціонування європейської економіки. Внесок МСБ у формування ВВП є одним із найважливіших показників

їхнього впливу на економіку. Малий та середній бізнес забезпечує значну частку виробництва у сферах торгівлі, послуг, будівництва та навіть у високотехнологічних галузях. У середньому, МСБ формує понад 50% ВВП у країнах ЄС, а в окремих країнах ця частка сягає 60–70%. Завдяки своїй гнучкості, здатності швидко адаптуватися до змін ринкових умов і орієнтації на локальні потреби, підприємства цієї категорії не лише створюють економічну додану вартість, але й відіграють стабілізуючу роль у кризові періоди. Особливо помітним є їхній вплив у країнах із розвинутою підтримкою підприємництва, де МСБ сприяють диверсифікації економіки та забезпечують стабільність місцевих ринків праці¹.

Малий та середній бізнес є ключовим гравцем у досягненні ЦСР, визначених ООН, які включають 17 глобальних цілей, спрямованих на подолання бідності, забезпечення якісної освіти, гендерної рівності, інноваційного розвитку та збереження довкілля. Завдяки локальному масштабу діяльності та прямому контакту з місцевими громадами, МСБ має унікальну можливість сприяти реалізації цих цілей, адаптуючи свої стратегії до специфічних потреб населення. Наприклад, малі підприємства у сфері соціального підприємництва забезпечують зайнятість для соціально вразливих груп, такі як молодь, жінки чи люди з обмеженими можливостями, сприяючи зменшенню соціальної нерівності та забезпеченню інклюзивного економічного зростання².

У країнах ЄС малий бізнес відіграє особливу роль у підтримці місцевих ініціатив, які сприяють досягненню екологічних і соціальних цілей. Наприклад, підприємства у сфері агротуризму або органічного землеробства не лише створюють нові робочі місця, але й сприяють збереженню природних ресурсів, розвитку сталих туристичних практик та покращенню якості життя у сільських районах. Таким чином, МСБ сприяє інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів у практику сталого розвитку³. Компанії малого та середнього бізнесу можуть по-різному впроваджувати зелені принципи своєї діяльності (табл. 1).

¹ European Commission. "Small and Medium-Sized Enterprises: An Overview." Eurostat News, 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20230627-1> (дата звернення: 30.04.2025)

² Agreement on Subsidies and Countervailing Measures ("SCM Agreement"). World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/scm_e/subs_e.htm (дата звернення: 30.04.2025)

³ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: http://en.wikisource.org/wiki/Consolidated_version_of_the_Treaty_on_the_Functioning_of_the_European_Union (дата звернення: 30.04.2025)

Типологія зелених МСП в країнах ЄС³

Тип МСП	Загальна характеристика
еко-інноватори (eco-innovators)	пропонують новий або суттєво вдосконалений продукт чи послугу, новий маркетинговий чи організаційний метод, що призводить до зниження негативного впливу на довкілля
екопідприємці (eco-entrepreneurs)	знаходять нову нішу і розробляють та комерціалізують спеціалізовані рішення, і вважають підвищення стійкості однією зі своїх цілей
еко-впроваджувач (eco-adopters)	важливим стимулом впровадження зелених технологій та стійких практик ведення бізнесу є дотримання норм і правил, стійкість не є основою їхньої бізнес моделі

Компанія може створюватися з нуля з метою поліпшення екологічної стійкості або окремі принципи можуть впроваджуватися в компанію, що давно сформувалася. Крім того, підприємства у сфері переробки відходів і вторинної сировини забезпечують створення замкнених ланцюгів виробництва, які дозволяють повторно використовувати ресурси та зменшувати екологічне навантаження. Для підтримки цих ініціатив ЄС створює спеціалізовані програми, такі як «Green Deal» і «Horizon Europe», які надають фінансування та консультативну підтримку малому бізнесу, що прагне впроваджувати «зелені» інновації та адаптуватися до сучасних екологічних стандартів⁴.

Малий бізнес є одним із головних джерел інновацій у Європейському Союзі, сприяючи розвитку інноваційно-орієнтованих економік, які базуються на впровадженні нових технологій, продуктів і послуг. Завдяки своїй гнучкості та підприємницькому підходу, МСБ є ідеальним середовищем для експериментування з новими бізнес-моделями, які відповідають викликам сучасного світу. Інноваційні стартапи у сферах цифрових технологій, біотехнологій або відновлюваної енергетики є прикладом того, як малий бізнес може забезпечувати технологічний прогрес та підтримувати конкурентоспроможність економіки ЄС⁵.

⁴ Denicolai, S. Internationalization, digitalization, and sustainability: Are SMEs ready? A survey on synergies and substituting effects among growth paths / Stefano Denicolai, Antonella Zucchella, Giovanna Magnani. Technological Forecasting and Social Change. 2022. Vol. 166. P. 120650.

⁵ Чернишевич Д. Р., Жигалкевич Ж. М. Розвиток бізнесу під час воєнного стану. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2023 р. Київ, 2023. С. 115–116.

Однією з визначальних характеристик МСБ є їхня здатність слугувати джерелом інновацій та технологічного прогресу. Незважаючи на обмежені ресурси у порівнянні з великими корпораціями, малі підприємства часто демонструють високий рівень інноваційної активності завдяки своїй гнучкості та готовності до експериментів. МСБ є основними учасниками таких програм, як Horizon Europe, які спрямовані на підтримку розробки нових технологій, продуктів і послуг. Завдяки своїй участі в дослідницьких проектах і впровадженню цифрових технологій, МСБ відіграють важливу роль у формуванні інноваційних екосистем, які сприяють технологічному прогресу не лише на локальному, але й на глобальному рівні. Інноваційність МСБ є особливо важливою для досягнення цілей сталого розвитку та переходу до «зеленої» економіки, оскільки ці підприємства активно впроваджують енергоефективні рішення та екологічно чисті технології⁶.

Згідно з Рекомендацією Європейської комісії 2003/361/ЄС, класифікація підприємств як малих і середніх базується на трьох основних критеріях: чисельності працівників, річному обороті та балансовій вартості активів. Мікропідприємствами вважаються компанії, які мають до 10 працівників і річний оборот або активи до 2 млн євро. Малі підприємства визначаються як ті, що мають від 10 до 50 працівників, а їхній річний оборот або активи не перевищують 10 млн євро. Середні підприємства, своєю чергою, охоплюють компанії з чисельністю працівників від 50 до 250 осіб і з річним оборотом або активами до 50 млн євро. Ці критерії розроблені з урахуванням специфіки функціонування підприємств різного масштабу, їхнього внеску в економіку та викликів, з якими вони стикаються. Використання кількісних показників забезпечує об'єктивність і прозорість класифікації, що дозволяє чітко ідентифікувати підприємства, які можуть претендувати на державну підтримку чи участь у спеціалізованих програмах ЄС⁷.

Аналіз досліджень, проведених різними міжнародними організаціями (ООН, МТЦ, ОЕСР, СБ), дозволяє виявити ключові напрями, якими МСП можуть сприяти реалізації Цілей у сфері сталого розвитку ООН (табл. 2).

⁶ 2023 SME Country Fact Sheet. Poland. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/50699> (дата звернення: 30.04.2025)

⁷ Are You Running A Startup Or Small Business? What's The Difference? Forbes: сайт. URL: <https://www.forbes.com/sites/jaredhecht/2017/12/08/are-you-running-a-startup-or-smallbusiness-whats-the-difference/?sh=1d38dadd26c5> (дата звернення: 30.04.2025)

Таблиця 2

**Роль мікро-, малих та середніх підприємств
у досягненні окремих ЦСР⁸**

ЦСР	Роль МСП у її досягненні
1	2
ЦСР 1	Боротьба зі злиднями шляхом створення робочих місць та забезпечення економічного зростання
ЦСР 2	Компанії МСП є ключовими виробниками продовольства, що беруть участь у забезпеченні стійких систем виробництва продовольства, що сприяє ліквідації голоду
ЦСР 3	Окремі компанії МСП займаються наданням послуг у сфері охорони здоров'я, забезпечуючи здоров'я населення
ЦСР 4	Компанії МСП є драйверами створення якісних робочих місць, розвитку підприємництва, беруть участь у наданні додаткових освітніх послуг, проведенні програм навчання на робочому місці, сприяючи якійсній освіті.
ЦСР 5	Компанії МСП забезпечують ефективну участь жінок і дівчат у діловій активності та торгівлі, вирішуючи проблему гендерної нерівності
ЦСР 6	Окремі компанії МСП займаються наданням послуг з водопостачання та санітарії.
ЦСР 7	Компанії МСП беруть участь у впровадженні зелених технологій та енергії у свою діяльність
ЦСР 8	Компанії МСП здатні збільшувати продуктивність шляхом диверсифікації, впровадження нових технологій та інновацій, забезпечуючи економічне зростання
ЦСР 9	Шляхом створення нових товарів та послуг, розробки та впровадження інновацій компанії МСП сприяють індустріалізації та інноваційному розвитку
ЦСР 10	Компанії МСП допомагають ліквідувати бідність, знижують рівень нерівності
ЦСР 11	Створення МСП у сфері ділових послуг, цифрових та творчих галузях сприяє забезпеченню зайнятості та створенню ВВП на рівні міста/населеного пункту
ЦСР 12	Будучи гнучкішими структурами, ніж великі компанії, компанії МСП мають більше можливостей впроваджувати стійкі практики ведення бізнесу, забезпечуючи відповідальне виробництво
ЦСР 13	Створюючи зайнятість та забезпечуючи дохід домогосподарств, МСП допомагають справлятися з наслідками природних катаклізмів, беруть участь у зниженні викидів парникових газів.

⁸ No net zero without SMEs: Exploring the key issues for greening SMEs and green entrepreneurship. OECD SME and Entrepreneurship Papers. 2022. Vol. 6. 70 p.

1	2
ЦСР 14	Окремі компанії МСП створюють невеликі рибні господарства, впроваджують стійкі практики (екологічний лейбелінг, системи відстеження вилову риби та ін.)
ЦСР 15	Окремі компанії МСП застосовують агроекологічні методи
ЦСР 16	Компанії МСП беруть участь у застосуванні та поширенні етичних ділових практик, сприяють запобіганню злочинності шляхом забезпечення зайнятості
ЦСР 17	Компанії МСП беруть участь у державно-приватному партнерстві, надають дані для моніторингу досягнення ЦСР

Дослідження конкурентоспроможності МСП Міжнародного торгового центру (МТЦ) свідчать про те, що МСП сприяють реалізації ЦСР через чотири канали: впливу на зайнятих, практики ведення бізнесу, сектору економіки, національну економіку, причому найбільший вплив МСП можуть вплинути на досягнення ЦСР 8 «Гідна робота та економічне зростання» та ЦСР 9 «Індустріалізація, інновації, інфраструктура», що відбиває важливу роль МСП в економіці та на ринку праці країн, що розвиваються⁹. Аналітики ОЕСР і СБ наголошують, що мікро-, малі та середні підприємства відіграють ключову роль при досягненні основного принципу Порядку денного 2030 «не залишити нікого позаду» (Leaving No One Behind). Ці компанії також відіграють важливу роль у зменшенні рівня бідності¹⁰.

2. Дослідження функціонування малих та середніх підприємств в ЄС

ЄС – один із лідерів з розвитку МСП та розробки політики з розвитку МСП, тому вивчення досвіду ЄС та політик окремих країн Союзу може становити інтерес для розробки рекомендацій для України в даній сфері. Компанії малого та середнього бізнесу – основа економіки Європейського Союзу. Роль компанії малого та середнього бізнесу у забезпеченні сталого економічного розвитку країн Європейського союзу пояснюється їх місцем та вагою в економіці країн ЄС. Мікро-, малі та середні компанії – основа економіки країн ЄС: згідно з щорічним звітом про діяльність МСП у ЄС 2023/2022, на них припадає 99,8% усіх компаній нефінансового сектору

⁹ CNBC / SurveyMonkey Small Business Survey. CNBC: URL: <https://www.cnbc.com/surveymonkey-small-business-survey/> (дата звернення: 30.04.2025)

¹⁰ Database of SBA policy measures 2022. SME Performance Review. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy/smeperformance-review_en (дата звернення: 30.04.2025)

ЄС-27, 64,4% робочих місць та 51,8 % Створеної доданої вартості¹¹. Аналіз статистики фірмової структури економіки ЄС-27 у поступовій динаміці (табл. 3) дозволяє зробити ряд висновків.

Таблиця 3

Структура економіки ЄС-27% у період 2012–2023 рр.¹¹

Фактор	Розмір	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Внесок ВВП	Мікро	21,9	22,0	21,6	21,6	21,0	20,6	20,5	19,6	18,7	18,4	18,4	18,2
	Малі	18,6	18,6	18,5	18,5	18,4	18,3	18,5	17,7	17,0	16,8	17,0	16,7
	Середні	18,5	18,7	18,6	18,8	18,9	19,1	19,2	18,6	17,0	17,0	17,1	16,8
	Великі	41,0	40,7	41,2	41,1	41,6	42,1	41,9	44,2	47,3	47,8	47,6	48,2
Фактор зайнятості	Мікро	31,8	31,3	31,3	31,3	31,7	30,7	30,8	29,8	29,0	28,4	28,4	28,5
	Малі	20,8	20,7	20,6	20,4	20,2	20,4	20,6	20,1	19,9	20,0	20,1	20,0
	Середні	17,2	17,3	17,3	17,2	17,0	17,3	17,2	17,0	16,0	16,0	16,0	15,9
	Великі	30,3	30,7	30,8	31,1	31,1	31,6	31,3	33,1	35,1	35,6	35,6	35,6
Фактор кількості компаній	Мікро	92,8	92,8	93,0	93,2	93,3	93,2	93,1	93,1	93,1	93,0	93,0	93,1
	Малі	6,0	6,1	5,9	5,7	5,6	5,7	5,8	5,8	5,8	5,9	5,9	5,9
	Середні	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
	Великі	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

За даними за 2023 р., мікро, малі та середні підприємства в порівнянні з великими компаніями мають велику перевагу з точки зору загальної кількості компаній (99,8% проти 0,2%), а також у кількості робочих місць, що створюються (64,4% проти 35,6%), однак у створюваній доданій вартості вага компаній МСП (51,8%) та великих (48,2%) майже збігається. У рамках компаній МСП у кількості компаній переважають мікро-підприємства (93% усіх компаній ЄС27), також у рамках групи МСП вони лідирують по створенню робочих місць (28,5%, малі – 20,0%, середні – 15,9%) та вкладу у додану вартість (18,2%, малі – 16,7%, середні – 16,8%). Роль підприємств МСП економіки також характеризується їх галузевою структурою (рис. 1).

¹¹ European Investment Bank. "Business Resilience in the Pandemic and Beyond: Adaptation, Innovation, Financing and Climate Action from Eastern Europe to Central Asia." European Investment Bank, 2023. URL: <https://www.eib.org/en/publications/business-resilience-in-the-pandemic-and-beyond> (дата звернення: 30.04.2025)

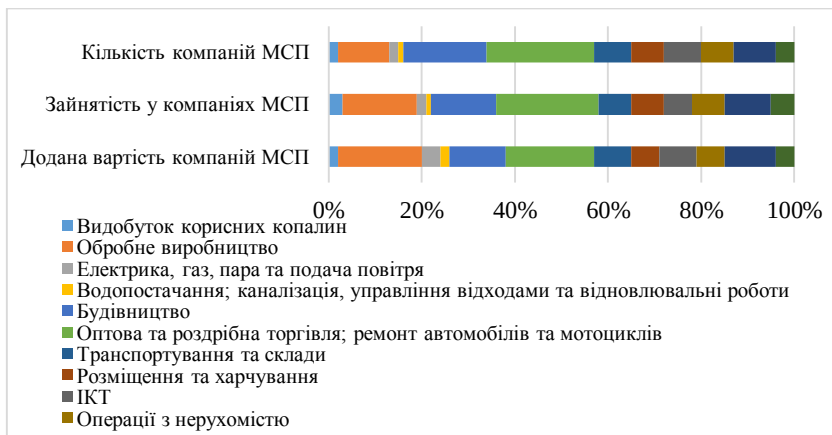

Рис. 1. Галузева структура компаній МСП у ЕС, 2023 р., %¹²

Дані галузевої структури компаній МСП у 2023 р. показують, що найбільша кількість компаній працює у торгівлі (24,4%), сфері професійної, наукової та технічної діяльності (19,4%) та будівництві (15,5%), в обробній промисловості діє 8,7% компаній МСП. У укрупненому розрізі по секторах економіки структура за часткою у зайнятості та доданій вартості схожа: у торгівлі – 23,8% та 21,5%, у обробній промисловості – 18,3% та 19,8%, у будівництві – 13,8% та 13,1%. Дані з наукоємності (рис. 2) свідчать про те, що за період з 2012р. до 2023р. за рахунок наукоємних послуг (з 25,0% до 30,4%), час як частка компаній у сфері високотехнологічного та середньо-високотехнологічного виробництва впала з 1,4% до 1,1%¹³.

З точки зору географічної структури, незважаючи на те, що компанії МСП мають велику вагу за всіма параметрами в економіці інтеграційного об'єднання ЄС-27, їхня вага в окремих країнах-членах відрізняється (рис. 3). Так, згідно з даними за 2023р., вага компаній МСП у ВВП може досягати від 30,2% в Ірландії та 42,3% у Франції до 78,7% в Естонії та 76,4% на Кіпрі. Частка МСП у зайнятості сягає від 51,0% у Франції та 55,1% у Швеції до 82,1% на Кіпрі та 82,4% у Мальті.

¹² European Investment Bank. "EIB Group Activities in EU Cohesion Regions 2023." European Investment Bank, 2024. URL: <https://www.eib.org/en/publications/20240079-eib-group-activity-in-eu-cohesion-regions-2023> (дата звернення: 30.04.2025)

¹³ European Commission. Flash Eurobarometer 486. SMEs, start-ups, scale-ups and entrepreneurship. September 2020. European Commission. URL: <https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=73546> (дата звернення: 30.04.2025)

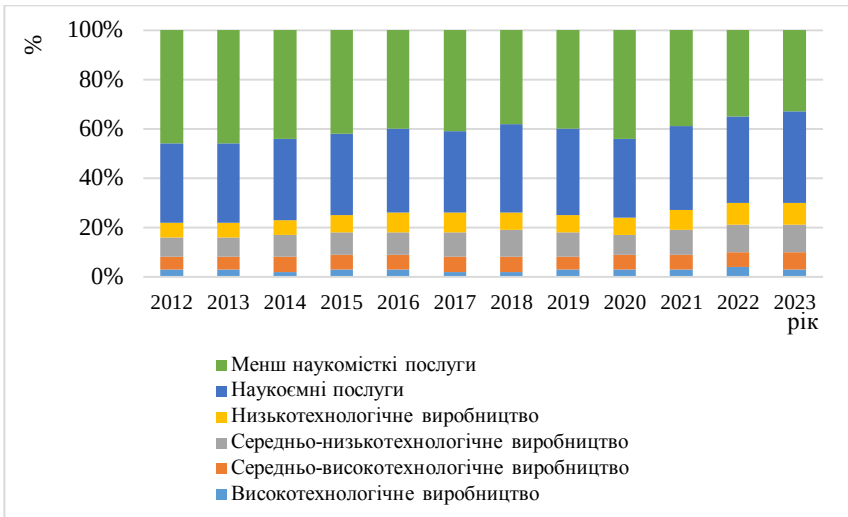

Рис. 2. Структура компаній ЄС по показнику МСП з наукомісткості, %¹³

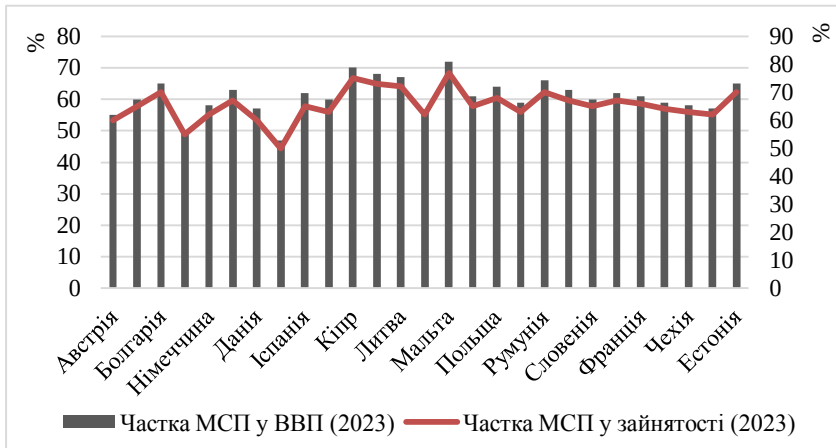

Рис. 3. Вага компаній МСП економіки окремих країн ЄС-27, 2023 р., %¹⁴

¹⁴ SMEs and SDGs: challenges and opportunities. OECD Development Matters. URL: https://oecd-development-matters.org/2019/04/23/smes-and-sdgs-challenges-and-opportunities/#_ftn5 (дата звернення: 30.04.2025)

Напрями та інструменти політики підтримки компаній МСП формуються у тому числі виходячи зі статистики з ключових проблем і складнощів компаній МСП. Дані дослідження SAFE (Survey on the Access to Finance of Enterprises), що проводиться щорічно Єврокомісією з 2008 р. спільно з Європейським центральним банком, в якому аналізуються ключові проблеми МСП, у тому числі прогрес покращення доступу МСП до фінансування, дозволяють адаптувати заходи політики щодо підтримки МСП у ЄС та підвищувати її ефективність¹⁵. Серед основних проблем компанії МСП виділяють доступ до фінансування, пошук клієнтів, конкурентне середовище, розмір витрат, пошук необхідного персоналу/менеджерів, регуляторні бар'єри. З 2016 р. спостерігалася тенденція до зниження гостроти проблеми доступу до фінансування, проте у 2022 р. на тлі пандемії коронавірусу її значення знову зросло. Результати SAFE показують, що МСП мають характерні для них складності доступу до фінансування, відмінні від проблем великих підприємств, які зумовлюють необхідність адаптації до них заходів державної підтримки¹⁴.

В даний час на тлі зростання уваги до проблем сталого розвитку в ЄС зростає залучення компаній малого та середнього бізнесу до досягнення сталого розвитку. Основні тенденції розвитку МСП в ЄС та зміна місця МСП в економіці ЄС можна простежити за тематикою звітів про показники розвитку малого та середнього підприємництва в ЄС (Annual Report on European SMEs), які щорічно публікує Європейська Комісія (табл. 4).

Таблиця 4

**Ключова тематика річних звітів діяльності МСП в ЄС,
2008–2023 рр.¹⁶**

Рік	Ключова тематика
1	2
2008	Загальні питання, включаючи схильність до інвестування, реакцію на глобальну фінансову кризу
2009	Вплив економічної та фінансової кризи на діяльність МСП
2012/2013	Посткризове відновлення МСП у ЄС
2013/2014	Перспективи МСП на тлі складної економічної ситуації (боргова криза, зниження темпів економічного зростання)
2014/2015	Оцінка прогресу відновлення МСП

¹⁵ Business, Management, Human Resources Dictionary. URL: <http://humanresources.about.com/od/glossary/m/g/mobility.html> [http://business.yourdictionary.com/labor-mobility (дата звернення: 30.04.2025)]

¹⁶ SME Performance Review. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy/sme-performance-review_en (дата звернення: 30.04.2025)

1	2
2015/2016	Відновлення МСП ЄС, драйвери діяльності МСП (попит на товари та послуги МСП, інтернаціоналізація діяльності, технології)
2016/2017	Внесок МСП у створення робочих місць
2017/2018	Підприємництво та економічне зростання, діяльність підприємств, які повторно відкривають бізнес
2018/2019	Самозайняті, стартапи та скейлапи
2019/2020	Інтернаціоналізація МСП
2020/2021	Потенціал МСП у сфері досліджень, розробок та інновацій
2022/2023	Цифровізація МСП
2023/2022	МСП та екологічна стійкість

Згідно з дослідженням Євробарометр з МСП, зелених ринків та ресурсоефективності 90, опублікованому в березні 2022 р., компанія МСП у середньому створює 67 тонн викидів CO₂, тоді як велика компанія – 20 027 тонн, проте за рахунок великої кількості МСП в економіці їх загальна частка у викидах усіх компаній становить 63%. Цей факт пояснює важливу роль і великий потенціал компаній малого та середнього бізнесу у вирішенні екологічних проблем¹⁷. Дані проведеного в рамках дослідження опитування показують, що серед компаній МСП, які роблять дії щодо покращення ефективності використання ресурсів, лише 24% покладаються на зовнішню підтримку (серед великих – 42%), з яких понад третину отримують державне фінансування, включаючи гранти, гарантії чи кредити. Більше третини МСП вважають, що гранти та субсидії були б найефективнішим інструментом їхньої підтримки на шляху до підвищення ресурсоефективності. Понад 40% МСП, які виробляють зелені товари та послуги, зазначають, що фінансові стимули до розробки товарів, послуг та нових виробничих процесів будуть найбільш корисними при розширенні їхньої пропозиції зелених товарів та послуг¹⁸.

Згідно з даними Євробарометра, присвяченого тематиці розвитку МСП 91, у 2022 р. практично всі компанії МСП ЄС вживають заходів у сфері екологічної та соціальної стійкості, 34% компаній вже розробили стратегію або план дій щодо переходу до принципів стійкості, а 40% можуть розглянути таку Можливість у майбутньому, 30% компаній розробляють

¹⁷ EU27 – SME key figures related to the fact sheet 2023. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/growth/document/download/20b585b7-136a-416b-831eb1f2d825c27_e_en?filename=Country%20SME%20key%20figures%202022 (дата звернення: 30.04.2025)

¹⁸ Koirala, S. SMEs: Key Drivers of Green and Inclusive Growth / Shashwat Koirala. OECD Green Growth Papers. 2019. Vol. 2019-03. P. 1–56.

стійкі товари та послуги. Найбільш популярними заходами щодо застосування стійких практик є покращення умов праці працівників, переробка або повторне використання матеріалів, зниження споживання природних ресурсів, енергозбереження, перехід до відновлюваних джерел енергії¹⁹.

Серед основних бар'єрів для переходу компаній малого та середнього бізнесу ЄС до принципів стійкості називають недостатній попит з боку покупців та споживачів, брак фінансових ресурсів, невідповідність цих цілей поточним бізнес-моделям компаній, а також недостатнє розуміння, як запровадити принципи стійкості у бізнес-модель. Понад 10% компаній зазначають, що при переході до стійкості компанії не будуть прибутковими, а також констатують нестачу відповідних навичок. Дані фактори участі МСП, що стримують, у сталому розвитку визначають важливість розробки спеціальних заходів підтримки, які стимулюють розвиток малого та середнього бізнесу з урахуванням принципів сталого розвитку.

Компанії, які відповідають критеріям МСП ЄС, отримують доступ до комплексу програм підтримки малого та середнього бізнесу як на наднаціональному рівні ЄС, так і на національному рівні країн-членів ЄС, також для них знижуються вимоги в рамках виконання адміністративних процедур. Структура компаній малого та середнього бізнесу включає мікро- (з кількістю співробітників менше 10 осіб), малі (від 10 до 49 осіб) та середні (від 50 до 249 осіб) компанії²⁰.

В основі політики з розвитку малого та середнього підприємництва в Європейському союзі лежить Закон про малий бізнес у Європі (SBA), ухвалений у 2008 р., який закріпив принцип важливості врахування інтересів малого бізнесу при розробці всіх ініціатив (Think small) first), орієнтований розвиток компаній МСП шляхом вирішення проблем, із якими стикаються. Закріплено 10 принципів, які лежать в основі політики ЄС та країн-членів щодо підтримки МСП та дотримання яких необхідне для створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу. Вони в тому числі мають на увазі створення сприятливих умов для підприємництва, надання другого шансу порядним підприємцям, які пережили банкрутство, розробку норм та правил з урахуванням інтересів малого бізнесу, удосконалення інструментів державної підтримки компаній МСП, покращення доступу компаній МСП до фінансування та

¹⁹ Micro-, Small and Medium-sized Enterprises (MSMEs) and their role in achieving the Sustainable Development Goals (SDGs). Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development Goals. United Nations. URL: https://sdgs.un.org/sites/default/files/202007/MSMEs_and_SDGs.pdf (дата звернення: 30.04.2025)

²⁰ European Commission. Annual Report on European SMEs 2022/2023. SMEs and Environmental Sustainability. URL: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/document/download/9e7fd906-c5b0-46c5-9b9e> (дата звернення: 30.04.2025)

створення середовища для забезпечення своєчасних платежів у комерційних операціях, підтримку при використанні можливостей, що надаються Спільним ринком, просування інновацій, розвиток навичок, перетворення складнощів, пов'язаних з охороною навколишнього середовища, у можливості, підтримку МСП, щоб вони могли отримати вигоду від зростання ринків. У 2013 р. SBA було переглянуто, позначено прогрес, розроблено нові дії для боротьби з наслідками економічної кризи, забезпечено відповідність Стратегії Європи 2022¹⁶.

У 2016 р. розроблено Зелений план дій для МСП (Green Action Plan for SMEs), який спрямований на створення нових бізнес можливостей на тлі необхідності захищати навколишнє середовище, який відповідає Екоінноваційному плану дій (Eco-Innovation Action Plan). МСП, підтримка зеленого підприємництва, використання можливостей зеленіших ланцюжків створення вартості, спрощення доступу до ринків для зелених МСП. План дій у сфері економіки замкнутого циклу є частиною Зеленої угоди та пропонує ініціативи з усього життєвого циклу продуктів, що вводить заходи, які на рівні ЄС приносять позитивний результат, у тому числі в компаніях МСП. . ставить завдання сталого розвитку до центру своїх ініціатив, завдяки коштам Європейського інвестиційного фонду сприяє зеленій трансформації європейських МСП²⁰.

Державна допомога (state aid) компаніям у Європейському Союзі регулюється та регламентується, щоб не допустити порушення конкурентного середовища та появи необґрунтованих переваг, що впливають на умови торгівлі між країнами-членами. У Договорі про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС, стаття 107) регламентується державна допомога та закріплені випадки, у яких використання державної допомоги може бути допущене. Не порушує умови функціонування внутрішнього ринку державна допомога, що має соціальний характер (якщо немає дискримінації щодо походження товарів), допомога для відшкодування збитків від стихійних лих та надзвичайних ситуацій, підтримка окремих районів ФРН, які торкнулися поділу Німеччини, для компенсації економічних втрат. Також може бути допущена державна допомога, спрямована на стимулювання економічного розвитку регіонів з дуже низьким рівнем життя або серйозною проблемою неповної зайнятості, допомога, спрямована на реалізацію важливого проекту, що представляє загальноєвропейський інтерес, або усунення серйозної економічної проблеми держави-члена, допомога, спрямована на розвиток певних видів економічної діяльності чи певних економічних областей, на просування культури та збереження спадщини, де така допомога не порушує умови ведення торгівлі²¹.

²¹ KfW. URL: <https://www.kfw.de/Über-die-KfW/> (дата звернення: 30.04.2025)

Для забезпечення прозорості та підзвітності та зниження асиметричності інформації використовується інструмент Монітор державної допомоги (State Aid Scoreboard), в якому публікується статистика за напрямками та інструментами підтримки, які використовуються країнами-членами ЄС. Згідно зі статистичними даними за 2023 р., до топ-10 країн за часткою сукупної державної допомоги у ВВП входять Мальта (4,58%), Угорщина (3,47%), Німеччина (3,37%), Греція (2,96 %), Словенія (2,92%), Латвія (2,77%), Чехія (2,70%), Австрія (2,58%), Франція (2,53%), Словаччина (2,29%). Найменша частка сукупної державної допомоги у ВВП спостерігалася у 2023 р. в Ірландії (0,74%), Люксембурзі (0,90%), Швеції (1,23%), Бельгії (1,26%), Португалії (1,34) %. В абсолютних значеннях лідером за загальним обсягом державної допомоги у поточних цінах у 2023 р. була Німеччина, яка направила 121,2 млрд євро. Також до п'ятірки лідерів увійшли Франція (63,3 млрд євро), Італія (31,5 млрд євро), Іспанія (20,4 млрд євро), Нідерланди (16,2 млрд євро). Найменший обсяг державної допомоги у 2023р. характерний для Естонії (451,0 млн євро), Кіпру (517,5 млн євро), Люксембургу (651,5 млн євро), Мальти (673,1 млн євро) та Латвії (934,7 млн євро) (рис. 4.).

Статистика державної допомоги у поступовій динаміці з 2000 р. 2023 р. в ЄС-27 показує, що сукупна державна допомога зросла з 57,0 млрд. євро в 2000 р. до 135,1 млрд євро у 2021 р., 320,2 млрд євро у 2022 р. (на тлі економічної кризи, спричиненої коронавірусом) та 334,5 млрд євро вже у 2023 р.²²

Аналіз цілей, куди спрямовуються кошти державної допомоги, показує, що у період 2000-2023 гг. значно зросла вага державної допомоги, що спрямовується на захист навколишнього середовища, включаючи енергозбереження, як в абсолютному (з 5,5 млрд євро в 2000 р. до 68,5 млрд євро в 2023 р.), так і відносному вираженні (з 9,7% в 2000р. у загальному обсязі допомоги до 54,2% у 2021р. 2023р.). У аналізованому періоді скоротився обсяг коштів, спрямованих на секторальний розвиток (з 13,7 млрд євро 2000 р. до 8,3 млрд євро 2023 р., з 24,0% до 2,5% відповідно). Найбільшими за обсягом коштів напрямками державної допомоги у 2023 р. були заходи у зв'язку з серйозними потрясіннями в економіці (57,0%), захист довкілля, включаючи енергозбереження (20,5%), дослідження та розробки, включаючи інновації (5,6%), регіональний розвиток (4,3%), Секторальний розвиток (2,5%)²².

²² Database of policy measures 2023. SME Performance Review. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/growth/document/download/19c40f12-4060-435f80aa-70485b49afff_en?filename=Database%20of%20policy%20measures%202023.zip (дата звернення: 30.04.2025)

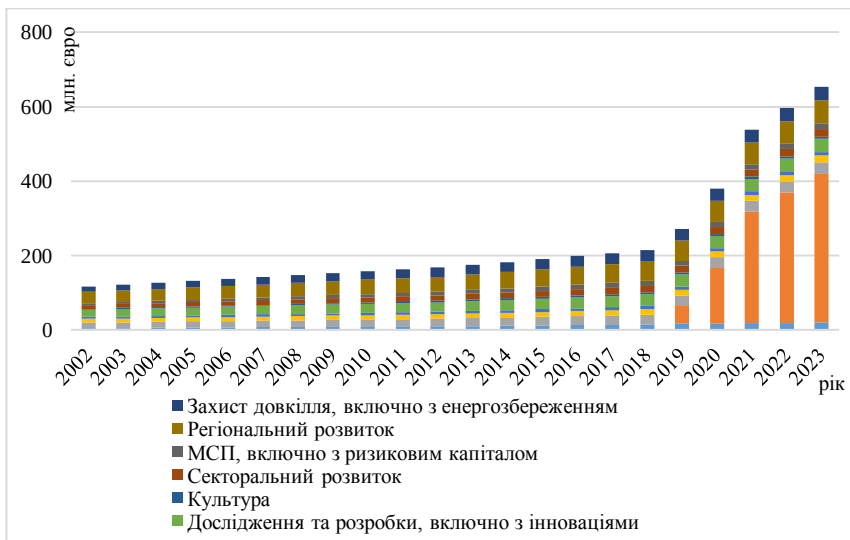

Рис. 4. Державна допомога з основних цілей, у поточних цінах, млн євро²²

У 2022 р. на тлі економічної кризи, спричиненої пандемією коронавірусу, обсяг державної допомоги з країн-членів ЄС-27 зріс у 2,4 рази щодо 2021р. серйозними потрясіннями в економіці. 5,5% знизився обсяг допомоги, спрямованої на захист довкілля, на 30,1% зросли витрати на наукові дослідження та розробки, включно з інноваціями. Таким чином, сума державної допомоги економіці на тлі пандемії в номінальному вираженні вища за елемент допомоги, відображений у статистиці державної допомоги, і склала 636,5 млрд євро у країнах ЄС-27 та Великобританії²³.

Аналіз статистики допомоги малому та середньому підприємництву (рис. 5.) показує, що обсяг коштів державної допомоги, віднесеної до спрямування МСП, включаючи ризиковий капітал, знизився з 5,2 млрд євро у 2000 р. у поточних цінах (9,2% у загальному обсязі допомоги) до 3,7 млрд євро у 2023 р. (1,1%). У країновому розрізі лідерами за обсягом коштів державної допомоги за напрямом МСП, включаючи ризиковий капітал, у 2023 р. в абсолютному вираженні в поточних цінах є Італія

²³ García-Pérez-de-Lema, D. Operating, financial and investment impacts of Covid-19 in SMEs: Public policy demands to sustainable recovery considering the economic sector moderating effect / Domingo García-Pérez-de-Lema, Antonia Madrid-Guijarro, Antonio Duréndez. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2023. Vol. 75. P. 102951.

(1,2 млрд. євро), Німеччина (1,1 млрд. євро), Франція (390,1 млн. євро), Португалія (152,4 млн. євро), Греція (125,9 млн. євро). За вагою цього напряму допомоги у ВВП лідирують Мальта (0,11%), Греція, Італія та Португалія (0,07%), Литва (0,06%)²⁰.

Наднаціональний європейський рівень характеризується ухваленням ключових напрямів політики, розробкою програм підтримки в окремих сферах, дією європейських фінансових інститутів. Наднаціональна політика, реалізація якої фінансується не лише шляхом залучення коштів на ринку капіталу, а й із внесків країн-членів, є по суті перерозподільною, оскільки через реалізацію програм у пріоритетних напрямках кошти надходять до країн-членів, які найбільше потребують їх. На національному рівні країни ЄС додатково розробляють власні програми, які фінансуються із національного бюджету.

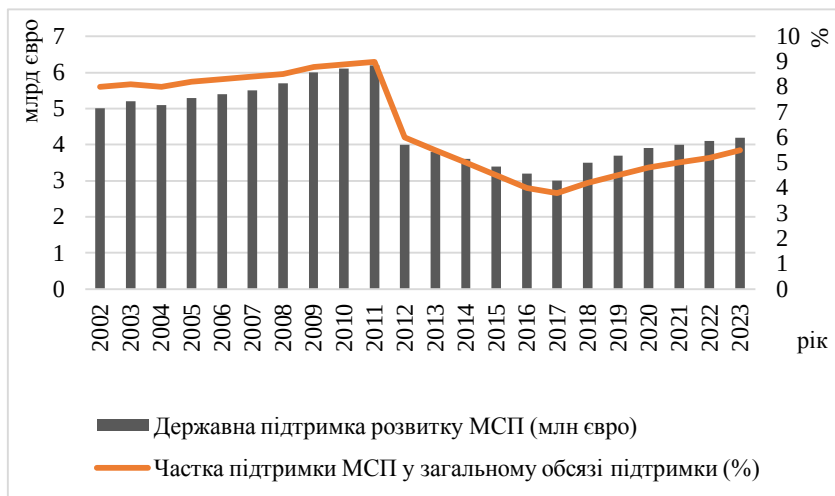

Рис. 5. Державна допомога за напрямом «МСП, включаючи ризиковий капітал», у поточних цінах²⁴

На тлі нових економічних викликів та необхідності краще враховувати потреби компаній малого та середнього бізнесу 10 березня 2022р. в ЄС прийнято Стратегію розвитку МСП з метою стійкої та цифрової Європи

²⁴ Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). "Productivity Gains from Teleworking in the Post COVID-19 Era: How Can Public Policies Make It Happen?" OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), 2020. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/productivity-gains-from-teleworking-in-the-post-covid-19-era-how-can-public-policies-make-it-happen-a5d52e99/> (дата звернення: 30.04.2025)

(An SME Strategy for sustainable and digital Europe), яка базується на трьох основах²⁵:

1) нарощування потенціалу та підтримка при переході до стійкості та цифровізації;

2) зниження регуляторного навантаження та покращення доступу до ринку;

3) покращення доступу до фінансування (табл. 5).

У процесі відновлення економіки після негативного впливу пандемії коронавірусу ЄС робить ставку саме на компанії мікро-, малого та середнього бізнесу.

Таблиця 5

**Основні положення Стратегії розвитку МСП
з метою сталої та цифрової Європи²⁶**

Напрямок	Проблема	Дія у рамках Стратегії
1	2	3
Перехід до стійких цифрових моделей	Невелика кількість МСП, які працюють над створенням «зелених» продуктів та послуг Відставання від великих компаній у впровадженні цифрових технологій	Введення інституту радників із сталого розвитку. Створення 240 цифрових інноваційних хабів. Заохочення проривних інновацій, що сприяють досягненню цілей Зеленого пакту для Європи
Вільне ведення бізнесу в ЄС та за його межами завдяки зниженню адміністративних бар'єрів	Орієнтація експорту МСП переважно на ринок ЄС. Бар'єри у сфері послуг	Партнерство регіонів з метою покращення та координації правил та процедур трансграничного надання послуг – Міжнародна програма Erasmus for Young Entrepreneurs
	Затримка платежів за товари та послуги, що є загрозою банкрутства	Застосування Директиви про затримку платежу: моніторинг та контроль за виконанням
	Складні адміністративні процедури	Розробка стандарту EU Start-up Nations

²⁵ Green for Micro. Local Enterprise Office. URL: <https://www.localenterprise.ie/Portal/Green/New-Green-Images/What-is-Green.html> (дата звернення: 30.04.2025)

²⁶ International Finance Corporation. MSME Finance Gap: Assessment of the Shortfalls and Opportunities in Financing Micro, Small, and Medium Enterprises in Emerging Markets, 2017. World Bank Group. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28881> (дата звернення: 30.04.2025)

1	2	3
Поліпшення доступу до фінансування	Низька частка ринку капіталу у зовнішньому фінансуванні МСП	Створення фонду SME Initial Public Offering (IPO)
Напрямок	Проблема	Дія у рамках Стратегії
ню	Недостатнє використання можливості збільшення акціонерного капіталу	
	Низький рівень інвестування венчурного капіталу	Створення механізму ESCALAR для збільшення розміру фондів венчурного капіталу

Аналіз структури Багаторічної фінансової програми ЄС (Multiannual Financial Framework, МФП) на 2023-2027 рр., що складає спільно з інструментом відновлення економіки NextGenerationEU (NGEU) 2 трлн євро, націленої на відновлення економіки та соціальної сфери після пандемії та збільшення стійкості Європи, показує, що 1,2 трлн євро спрямовується на МФП ЄС, а 0,8 трлн євро – на відновлення після пандемії в рамках пакету NGEU.

Ця цифра включає 723,8 млрд євро на гранти (47%) та кредити (53%), спрямовані на інвестиції у сфері сталого розвитку та цифровізації (Recovery and Resilience Facility, RRF), а також 83,1 млрд євро як внески до інших програм. на основі показників ВВП на душу населення, рівня безробіття, чисельності населення, а також ступеня впливу пандемії Країни, що надали Плани відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Plans), що містять план використання грошових коштів, беруть участь у програмі та отримують кошти по досягненню закріплених. Цілей [30].

Кошти на програму NGEU у розмірі 800 млрд. євро залучаються на ринку капіталу шляхом випуску облігацій від імені ЄС, повністю погасити заборгованість планується до 2058 року. Після обговорення різних опцій податкової реформи у ЄС 20 червня 2023 р. Єврокомісія завершила формування пропозиції щодо нових джерел власних ресурсів. Серед них доходи від системи торгівлі викидами (Emission Trading System, ETS), прикордонного коригувального вуглецевого механізму (ІКУМ, CBAM), перерозподілу частини прибутку компаній²⁷.

²⁷ Journeault, M. The collaborative roles of stakeholders in supporting the adoption of sustainability in SMEs / Marc Journeault, Alexandre Perron, Laurie Vallières. *Journal of Environmental Management*. 2022. Vol. 287. P. 112349.

Відмінною рисою МФП ЄС є спрямування близько 30% коштів бюджету ЄС на боротьбу зі зміною клімату. Також наголошується, що вперше на нові та модернізовані пріоритетні напрямки виділяється найбільший обсяг коштів довгострокового бюджету. На тлі необхідності в ЄС прискорити перехід до зелених джерел енергії впроваджується план REPowerEU, серед середньострокових заходів якого передбачено фінансування реалізації національних планів інвестицій та реформ у розмірі 300 млрд. євро, а також стимулювання декарбонізації шляхом реалізації проектів Інноваційного фонду у розмірі 3 млрд. євро²⁸.

Структура витрат у рамках планів відновлення економіки країн-членів ЄС свідчить про пріоритетності розвитку малого та середнього бізнесу. Згідно з оцінками ЄС, у рамках інструменту відновлення та стійкості RRF усі схвалені 22 плани містять реформи та інвестиції, спрямовані на МСП або мають значний вплив на МСП у рамках заходів з ширшим охопленням. Серед заходів за напрямом «Розумне, стійке та інклюзивне зростання» 19 планів містять реформи та інвестиції розміром 44 млрд євро, визначені як підтримуючі компанії МСП, що становить близько 10% усіх витрат RRF. Враховуючи всі додаткові заходи, які поширюються на МСП, із усіх 22 планів, сукупний обсяг видатків збільшується до 109 млрд євро, або близько 24% сукупних видатків RRF. У країновому розрізі найбільші витрати в абсолютному вираженні на інвестиції та реформи у сфері МСП у рамках сукупного обсягу 44 млрд євро спрямовують Італія (16,4 млрд євро), Франція (8,3 млрд євро), Іспанія (6,8 млрд євро), Греція (6,1 млрд євро), Португалія (2,5 млрд. євро), Румунія (2,2 млрд. євро). Найбільша частка витрат на компанії МСП у загальній оцінній вартості витрат країни-члена ЄС спостерігається у Франції (20,3%), Греції (19,7%), Португалії (14,8%), Ірландії (11,1%), Іспанії (9,8%), Хорватії (9,1%)²⁹.

У програмах ЄС на наднаціональному рівні все більше уваги приділяється екологічним аспектам сталого розвитку, а також наголошується на важливій ролі малого та середнього бізнесу в економіці, що відображається у великій кількості інструментів фінансової підтримки, доступних для МСП. Дані програми дозволяють збільшити обсяги фінансування, зменшити вартість запозичення або знизити вимоги щодо застави для підприємств завдяки діяльності групи Європейського інвестиційного банку (Європейський інвестиційний банк, ЄІБ, та Європейський інвестиційний фонд, ЄІФ).

²⁸ Parrilli, M.D. Environmental innovation across SMEs in Europe / M. Davide Parrilli, Merima BalavacOrlić, Dragana Radicic. *Technovation*. 2023. Vol. 119. P. 102541.

²⁹ OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2022. OECD. URL: https://www.oecdilibrary.org/industry-and-services/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2022_97a5bbfe-en (дата звернення: 30.04.2025)

3. Шляхи імплементації провідних європейських практик ведення бізнесу МСП в Україні

Ефективна участь компаній МСП у досягненні сталого розвитку забезпечується стратегічним плануванням, в рамках якого фіксуються роль даного сегмента у досягненні пріоритетних для держави показників, методи та інструменти його підтримки, цільові показники та терміни планування. Стратегія розвитку малого та середнього підприємництва до 2030 р., затверджена спільно з дорожньою картою щодо її реалізації у 2024–2025 рр., зачіпає економічні та соціальні аспекти розвитку України. Так, стратегія спрямована на поліпшення структури економіки, інноваційний розвиток, забезпечення високого рівня зайнятості шляхом розвитку малого та середнього бізнесу. Принципи реалізації стратегії полягають у пріоритизації інтересів малого бізнесу, легалізації діяльності МСП, підтримці перспективних компаній МСП, забезпеченні стабільності та передбачуваності регуляторного середовища³⁰.

Цільовим показником національного проекту «Малое та середне підприємництво та підтримка індивідуального підприємництва ініціативи» є збільшення чисельності зайнятих у МСП, включаючи ІП та самозайнятих, до 25 млн осіб. Структура національного проекту (табл. 6.) переглядалася на тлі пандемії, щоб внести зміни до цільових показників та актуалізувати національні проекти. Новим стало додавання проектів із підтримки самозайнятих та створення Цифрової платформи МСП. У загальному обсязі фінансового забезпечення найбільшу вагу мають проекти щодо передакселерації та акселерації суб'єктів МСП.

Дорожня карта Національного Банку України на 2025-2026 рр. позначає цілі у сфері покращення доступу компаній МСП до фінансування та включає такі напрямки, як розвиток банківського кредитування, пільгового фінансування, інструментів фондового ринку, мікрофінансування, надання кредитних канікул для суб'єктів МСП, а також розвиток цифрових сервісів та підвищення фінансової грамотності і навчальні заходи щодо сталого розвитку та відповідального інвестування для компаній МСП³¹.

³⁰ Аналіз актуального стану та пропозиції щодо покращення умов для підприємництва в Україні. Career Hub. 2023. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stan/> (дата звернення: 30.04.2025)

³¹ Піхняк Т. А. Сучасні виклики для економічного розвитку малого підприємництва в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2022. Вип. 2 (25). URL: http://pev.kpu.ua/journals/2022/2_25_ukr/7.pdf (дата звернення: 30.04.2025)

Таблиця 6

**Структура національного проекту «МСП та підтримка
індивідуальної підприємницької ініціативи»³²**

Національні проекти, що входять до складу національного проекту		Фінансове забезпечення на 2022–2024 рр.	
		млрд. грн.	%
Підтримка самозайнятих	Створення сприятливих умов здійснення діяльності самозайнятими громадянами	4,1	1,0
Переакселерація	Створення умов для легкого старту та комфортного ведення бізнесу	76,7	18,8
Акселерація суб'єктів МСП	Акселерація суб'єктів малого та середнього підприємництва	311,1	76,2
Цифрова платформа МСП	Створення Цифрової платформи з механізмом адресного підбору та можливістю дистанційного отримання заходів підтримки та спеціальних сервісів суб'єктами МСП та самозайнятими громадянами	6,5	1,6
Створення системи підтримки фермерів та розвиток сільської кооперації (до 2030 р.)	Створення системи підтримки фермерів та розвиток сільської кооперації	9,9	2,4
РАЗОМ		408,3	100,0

Україна, як і інші країни світу, віддана досягненню сталого розвитку. Це знайшло відображення у Стратегії розвитку з низьким рівнем викидів до 2050 р., цільовий сценарій якої передбачає додаткові заходи щодо декарбонізації економіки та збільшення поглинаючої здатності керованих екосистем та де глобальний енергоперехід розглядається як один із факторів забезпечення конкурентоспроможності української економіки. За реалізації цільового сценарію Стратегії обсяг викидів парникових газів в Україні має знизитися на 13,6% до 2050 р. щодо 2022 р., а з урахуванням

³² Фаріон М., Мацько В. Аналіз необхідності дерегуляційних процесів бізнес-середовища в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 70. № 3. С. 111–121. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu

запланованих поглинань парникових газів нетто-викиди мають скоротитися на 60,2% за аналогічний період³³.

Цільовий (інтенсивний) сценарій є комплексним, оскільки враховує участь країни у міжнародному кліматичному порядку, національні соціально-економічні інтереси та можливості щодо впровадження технологій, що передбачають низький рівень викидів парникових газів. До нього включені додаткові заходи щодо зниження викидів, вибір яких складає основі принципу віддачі на інвестиції. У сценарії передбачені такі заходи, як вуглецеве ціноутворення, квотування викидів парникових газів, впровадження нормативних вимог щодо обов'язкового застосування та стимулювання впровадження технологій з низькими показниками викидів парникових газів та високими показниками енергетичної та ресурсної ефективності, а також розглядаються регіональні експерименти щодо встановлення вуглецевого регулювання, реалізація «зелених» проєктів, запровадження сертифікатів походження енергії, розвиток системи публічної нефінансової звітності³⁴.

У цільовому сценарії збільшення викидів парникових газів внаслідок зростання економіки з темпом вищим за середньосвітові компенсується ефектом структурного зсуву, очікується значне зниження енергоємності та вуглеродомісткості економіки України, передбачається зростання поглинаючої здатності керованих екосистем з 535 млн. тонн еквівалента вуглекислого газу до 1200 млн т лісового господарства. Прогнозуються високі показники соціально-економічного розвитку України: зростання ВВП на рівні вище середньосвітового, дотримання балансу між зниженням викидів та збереженням макроекономічної стабільності, високі показники експорту, зайнятості, доходів населення. До 2030 р. відбувається впровадження технологій, що знижують викиди та підвищують енергоефективність, яке в умовах сталого економічного зростання супроводжується незначним збільшенням викидів, а з 2031 р. масштабування технологій дозволить перейти у фазу зниження викидів.

Звісно ж, реалізація цієї Стратегії може сприяти прискореному соціально-економічному розвитку України з урахуванням екологічних та кліматичних факторів, а компанії МСП можуть брати активну участь у її реалізації при розробці відповідних заходів державної підтримки³⁵.

Національний проєкт «Екологія» покликаний сприяти прогресу країни у сфері зниження негативного впливу на навколишнє середовище та

³³ Європейська хартія малих підприємств: документ № 994_860 від 19.06.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860 (дата звернення: 30.04.2025)

³⁴ Синицина Г. А., Рачкован О. Д. Основи бізнесу та підприємницької діяльності. Харків, 2019. 93 с.

³⁵ Харченко Р. В. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Бізнес-інформ*. 2023. № 8. С. 81–87.

покращувати його якість. Тематика Х Невського міжнародного екологічного конгресу відображає стурбованість екологічними проблемами та прагнення розробляти та вживати заходів у цій сфері, а також запропонувати рішення на міжнародному рівні. Крім того, останніми роками опрацьовуються законодавчі засади фінансування зелених проектів. У документі «Мета та основні напрямки сталого (у тому числі зеленого) розвитку України закріплено принципи, яким відповідають зелені проекти, а також визначено пріоритетні цілі, такі як захист навколишнього середовища, зниження викидів забруднюючих речовин та парникових газів, енергозбереження та енергоефективність. Також затверджено таксономія зелених та адаптаційних проектів³⁶.

Таким чином, в Україні розвиток МСП та досягнення сталого розвитку є пріоритетними завданнями, проте безпосередньо у документах стратегічного характеру і, відповідно, при розробці заходів підтримки МСП вони недостатньо пов'язані. У країнах ЄС використовується практика комплексного підходу закріплення у стратегіях розвитку МСП завдання щодо досягнення сталого розвитку, тому аналіз низки таких стратегій дозволяє зробити висновки для України. Структура стратегій (рис. 6.) включає характеристику актуальної ситуації з розвитком МСП та ключових проблем, закріплення ключових напрямів розвитку сегменту МСП, а також заходів у межах напрямків.

Подібна структура спрямована на вирішення проблем компаній МСП у країні, оскільки рекомендації ґрунтуються на поточному стані справ. Для аналізу обрано стратегії Німеччини «Стратегія МСП Німеччини. Підвищення цінності МСП. Розширення можливостей. Полегшення тягаря», Чехії «Стратегія з підтримки малих та середніх підприємств у Чеській Республіці» та Ірландії «Національний план розвитку МСП та підприємництва». Стратегії розвитку МСП переважно носять довгостроковий характер понад 5 років: стратегія Чехії розрахована на 7 років (2021–2027 рр.), стратегія Ірландії також довгострокова, проте конкретні роки реалізації не вказані, у стратегії Німеччини роки реалізації не зафіксовані, проте в рамках окремих заходів, що вживаються, позначені терміни.

У той самий час окремі напрями стратегій одночасно сприяють реалізації соціальних та екологічних аспектів сталого розвитку. Для України при розробці стратегічних пріоритетів розвитку сегменту МСП можна використовувати окремі напрямки, які використовуються країнами ЄС, проте також необхідно враховувати специфіку соціально-економічної ситуації країни (табл. 7).

³⁶ Чусенко В. І., Кузьмич А. А. Актуальні проблеми та перспективи реформування державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 91–95.

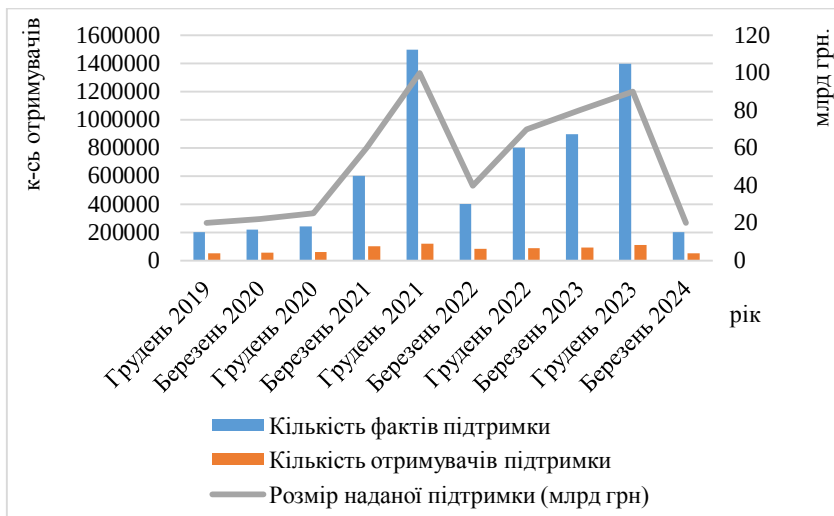

Рис. 6. Структура стратегій розвитку МСП в Україні у період 2019-2024 рр.³⁰

Таблиця 7

Пропозиції щодо стратегічних напрямів дій у сфері розвитку МСП України з урахуванням досвіду країн ЄС

Напрямок	Принцип і модель роботи
Економічні	1. Розвиток підприємницького середовища, включаючи регуляторні процеси; 2. Пільгові інструменти фінансування МСП; 3. Розвиток майданчиків для збуту продукції МСП; 4. Підвищення інноваційного потенціалу компаній МСП; 5. Зростання конкурентоспроможності виробничих МСП; 6. Міжнародна конкурентоспроможність МСП; 7. Підтримка МСП у рамках політики імпортозаміщення.
Соціальні	8. Розвиток людського потенціалу в рамках МСП 9. Розвиток МСП та регіональна політика
Екологічні	10. Зниження екологічної шкоди від діяльності МСП 11. Підтримка компаній МСП, які розробляють рішення для охорони навколишнього середовища

Джерело: сформовано автором

У сфері економічних аспектів сталого розвитку можна запропонувати такі напрямки, як розвиток підприємницького середовища, розробка нових пільгових інструментів фінансування МСП, створення майданчиків для збуту компаній МСП, підвищення інноваційного потенціалу малого бізнесу, зростання конкурентоспроможності виробничих малих підприємств, розвиток міжнародної конкурентоспроможності українського малого бізнесу, залучення компаній МСП країни у реалізацію політики імпортозаміщення. У сфері соціальних аспектів сталого розвитку актуальними напрямами у рамках стратегія розвитку бізнесу можуть бути розвиток людського потенціалу, і навіть участь компаній МСП у реалізації регіональної політики³⁷.

До екологічних напрямів можна віднести зниження негативного впливу компаній МСП на довкілля та стимулювання діяльності компаній МСП з розробки рішень, спрямованих на охорону навколишнього середовища.

У стратегії Ірландії завдання поділено на короткострокові (до року), середньострокові (1-3 роки) і довгострокові (більше 3 років), причому переважно вони мають якісний, а не кількісний характер. Наприклад, за напрямом «Підприємництво» одним із короткострокових завдань є виявлення заходів податкової політики, які стимулюють підприємництво та зростання МСП, середньостроковою – створення єдиного секторального онлайн-хабу для всіх заходів підтримки МСП, інформації та взаємодії МСП, де можна отримати доступ до загальних та секторальним заходам підтримки, довгостроковою – державні інвестиції у компанії-єдинороги, що формуються, та усунення перешкод для зростання.

У Чехії у межах кожного напрямки стратегії для формулювання завдань використовуються якісні показники. Наприклад, за напрямом «Низьковуглецева економіка та ресурсоефективність» у рамках стратегічного завдання «Перехід компаній МСП до низьковуглецевої економіки» передбачені специфічні завдання: «Підвищення енергоефективності компаній МСП», «Активніше використання відновлюваних джерел енергії МСП», «Поширення використання чистого транспорту серед МСП». Проте в рамках моніторингу очікується використання кількісних та якісних показників результативності.

У Німеччині стратегія вказує на основні напрямки розвитку МСП, а також відповідні їм деталізовані ініціативи. Наприклад, у рамках напрямку підтримки МСП у регіонах зазначені три ініціативи: національна система

³⁷ Цикал А. П., Шкода М. С., Регуляторна політика як інструмент створення сприятливого бізнес-клімату для малого та середнього бізнесу. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 139–144.

фінансування структурно відсталих регіонів, покриття широкосмугової та мобільної мережі всієї країни, закон про структурне зміцнення у вугледобувних районах³⁸.

Досвід цих європейських країн дозволяє зробити висновки для України щодо формування національної стратегії розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу. Стратегія є документом довгострокового планування із зазначенням короткострокових та середньострокових завдань. Структура стратегії, орієнтованої на дію, може включати пріоритетні напрями розвитку МСП з деталізацією поточного стану справ у кожному напрямку, набору завдань у межах напрямів та конкретних заходів, відповідних кожному завданню. Основним напрямом державної сприяння малому підприємництву є створення сприятливих умов для його розвитку та інтеграції у регіональну та глобальну економіку. Це підтримується через створення робочих місць, зростання конкуренції та підвищення загальної продуктивності. Як зазначено в документах Європейської комісії, підприємництво сприяє не лише економічному зростанню, але й особистісному задоволенню, соціальним досягненням, формуючи тим самим солідний фундамент для розвитку суспільства загалом (рис. 7).

Український уряд визначив як основний пріоритет розвиток малого підприємництва, що призвело до розробки Стратегії малого підприємництва. В рамках цієї стратегії Кабінет Міністрів України ухвалив конкретний План заходів, який підтримується різноманітними національними та міжнародними ініціативами, що були започатковані в останні роки для покращення умов для малого підприємництва у країні.

Захист прав бізнесу на державному рівні здійснює Рада бізнесомбудсмена, створена для забезпечення прозорості ведення бізнесу. Фінансування Ради проводиться через Мультидонорський рахунок стабілізації та сталого розвитку, який керує Європейський банк реконструкції та розвитку, з донорською підтримкою від Данії, Фінляндії, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Швеції, Швейцарії, Великобританії, США та Європейського Союзу як найбільшого внескодавця³⁴.

³⁸ Фролова Н. Л., Дикань О. В. Антикризове регулювання розвитку малого та середнього підприємництва: інституціонально-інфраструктурний аспект. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.4.15>

Рис. 7. Основи заходи державної підтримки сприяння МСП з урахуванням досвіду країн ЄС

Джерело: розроблено автором

Дослідження Ради бізнес-омбудсмена виявило декілька важливих аспектів для майбутньої політики у сфері малого підприємництва, включно з великою розбіжністю між мікро- та середніми підприємствами через методологічні недоліки в Господарському кодексі України; відсутністю регулярного діалогу з бізнес-асоціаціями та регіональним виміром у підтримці малого підприємництва; а також недостатньою інтеграцією стратегії з іншими урядовими програмами, що призводить до недостатності ресурсів для ефективної реалізації запланованих заходів.

При Міністерстві економіки України діє сталий консультативно-дорадчий орган – Офіс розвитку малого та середнього підприємництва. Створення цього органу було ініційовано для сприяння виконанню завдань, визначених у плані дій стратегії розвитку малого підприємництва до 2020 року, що було затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 року № 292. Фінансування Офісу здійснюється за підтримки Європейського Союзу через проєкт FORBIZ та ініціативу EU4Business³⁹.

Попри економічні та політичні складнощі, Україна досягла значного прогресу з часу прийняття Акту про малий бізнес, завдяки послідовному впровадженню реформ. Основні напрямки цих реформ охоплюють дерегуляцію, державні закупівлі, адаптацію до законодавства ЄС, зокрема в аспектах банкрутства, та вдосконалення законодавчої та інституційної структури у сфері малого підприємництва через ініціативи на кшталт Нової української школи. Стратегія розвитку малого підприємництва, прийнята у 2018 році, поклала початок роботі Офісу розвитку малого підприємництва, який підтримує Міністерство в реалізації стратегії та розширенні сприяння малому підприємству. В майбутньому важливо для України забезпечити стійке зростання законодавчої та інституційної бази, активізувати дерегуляцію та створити рівні умови для малого підприємництва, зокрема через впровадження антикорупційних і антимонопольних заходів та забезпечення фінансової незалежності антимонопольних органів. Підвищення конкурентоспроможності можливе через сприяння екологізації та інтернаціоналізації малого підприємництва, а також через розширення бізнес-сервісів. На національному рівні у багатьох європейських державах підтримка малого підприємництва забезпечується шляхом виконання спеціалізованих програм, що включають фінансову, економічну, кадрову, технічну та інформаційну підтримку⁴⁰.

Значним документом, що креслить правові та економічні рамки державної політики у сфері розвитку малого підприємництва, служить Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва». Згідно із Законом, державна підтримка охоплює фінансову, інформаційну та консультативну допомогу, включаючи підтримку інноваційних, наукових, промислових ініціатив, експортної активності, а також заходи з підготовки та підвищення кваліфікації управлінських та бізнес-кадрів. Україна володіє

³⁹ Стратегія сталого розвитку «Україна 2020»: затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (дата звернення: 30.04.2025).

⁴⁰ Фонд розвитку підприємництва. Офіційний сайт. URL: <https://bdf.gov.ua/uk> (дата звернення 30.04.2025).

різноманітними формами інфраструктурної підтримки такими як технологічні парки, бізнес-інкубатори та промислові парки (рис. 8).

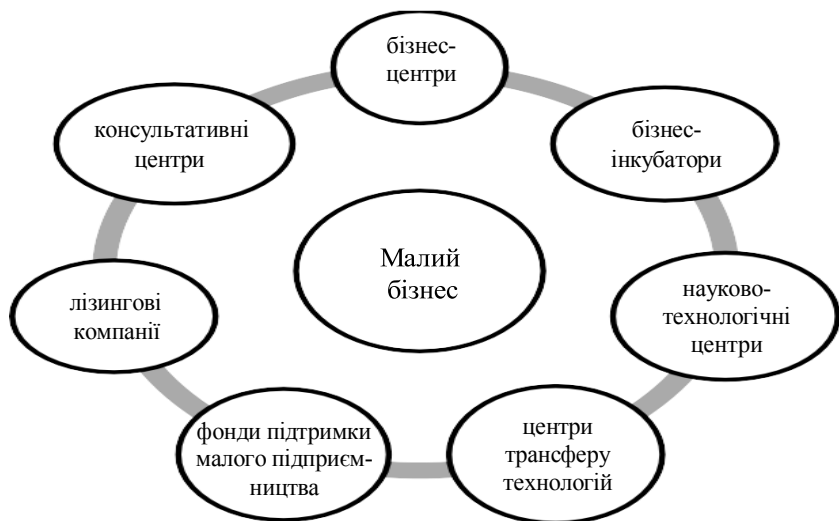

Рис. 8. Елементи інфраструктури сприяння малому підприємництву

Джерело: побудовано на основі [6, 25]

Стратегічне планування на національному рівні в країнах-членах ЄС посилене аналогічним плануванням на рівні інтеграційного об'єднання, яке задає загальний тон політиці, а також передбачає комплекс спеціальних інструментів⁴¹. Таким чином, доцільно опрацьовувати питання щодо розвитку співробітництва між країнами ЄС у сфері малого та середнього бізнесу, наприклад, за такими напрямками, як:

1) створення сприятливого середовища для участі компаній МСП у міжнародних економічних відносинах між країнами-членами об'єднань, включаючи виробничу кооперацію, торгівлю, рух капіталу, трудових ресурсів, технологій;

2) розробка інструментів підтримки участі компаній МСП у міжнародних економічних відносинах між країнами-членами, включаючи

⁴¹ European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. An SME Strategy for a sustainable and digital Europe. Brussels, 10.3.2020. COM/2020/103 final. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0103> (дата звернення: 30.04.2025)

інформаційну та консультаційну підтримку з урахуванням принципу цифровізації;

3) залучення наднаціональних інститутів розвитку на фінансову підтримку проектів підприємств МСП;

4) координація економічної політики країн-учасниць щодо розвитку малого та середнього бізнесу;

5) розробка наднаціональної стратегії розвитку малого та середнього бізнесу з позначенням пріоритетних напрямів дій та з урахуванням сталого розвитку. У рамках ЄС у зв'язку з більш високим ступенем інтеграції, у тому числі з питань макроекономічної політики, реалізація даних ініціатив є можливою у короткостроковій та середньостроковій перспективі.

Таким чином, у зв'язку з тим, що в Україні розвиток МСП та досягнення сталого розвитку безпосередньо не пов'язані у документах стратегічного характеру, на підставі досвіду країн ЄС можна запропонувати розробку такої довгострокової стратегії із зазначенням короткострокових та середньострокових завдань. Структура стратегії може містити пріоритетні напрями розвитку МСП, набір завдань у межах напрямів та конкретні заходи. Напрями можна згрупувати на економічні, соціальні та екологічні, і включити до них окрім прийнятих у європейських країнах напрямів становища у сфері імпортозаміщення та регіональної політики. Координація політики підтримки компаній МСП лише на рівні міждержавного об'єднання може дозволити використовувати додаткові важелі розвитку малого бізнесу.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи роль малих та середніх підприємств у соціально-економічному розвитку країн ЄС, можна стверджувати, що вони є головним рушієм інклюзивного зростання, сприяють подоланню регіональних дисбалансів та забезпечують соціальну стабільність. Завдяки створенню значної частини робочих місць у приватному секторі, МСБ сприяють зниженню рівня безробіття та підтримують зайнятість у периферійних регіонах. Соціальна значущість МСБ полягає також у стимулюванні підприємницької активності, розвитку локальних громад та формуванні культури соціальної відповідальності. Таким чином, цей сектор не лише забезпечує економічну активність, але й сприяє інтеграції принципів сталого розвитку у соціальну політику країн.

Дослідження показали, що державна допомога МСП у країнах ЄС є важливим інструментом підтримки їхньої діяльності, яка спрямована на вирішення ключових проблем, таких як доступ до фінансування, цифровізація та сталий розвиток. У 2023 році обсяг державної допомоги в ЄС значно зріс, зокрема, у напрямках захисту довкілля, регіонального

розвитку та досліджень та інновацій, що свідчить про стратегічну орієнтацію ЄС на стимулювання сталого розвитку та інновацій. Частка державної допомоги, спрямованої на МСП, значно варіюється між країнами-членами ЄС, що вказує на різні пріоритети національних політик.

Було доведено, що стратегічна підтримка функціонування МСП в Україні є ключовим чинником економічного зростання та соціальної стабільності, особливо в умовах євроінтеграційних процесів. Основними напрямками підтримки МСП в Україні є фінансова допомога, консультаційні послуги, пільгове кредитування та грантові програми. Однак, для подальшого розвитку важливо адаптувати ці механізми до потреб усіх сегментів МСП. Досвід країн ЄС свідчить про ефективність комплексного підходу до підтримки МСП, що включає податкові стимули, інвестиційні програми та інтеграцію до глобальних ринків, які можуть бути адаптовані для українських реалій.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано перспективи імплементації європейських практик ведення бізнесу малими та середніми підприємствами (МСП) в Україні в контексті забезпечення сталого розвитку. Було виокремлено стратегічні напрями адаптації українського МСП до європейських практик сталого бізнесу, зокрема шляхом поєднання економічних, соціальних та екологічних індикаторів розвитку підприємств. Автор запропонував концептуальну модель національної стратегії розвитку МСП, в якій узагальнено досвід таких країн, як Німеччина, Чехія, Ірландія, та адаптовано його до сучасних реалій України. Основні результати дослідження свідчать про те, що системна інтеграція принципів сталого розвитку в політику підтримки МСП дозволяє підвищити їхню конкурентоспроможність, стимулювати інноваційність, забезпечити екологічну відповідальність і посилити соціальну функцію бізнесу. Запропоновано пріоритети державної політики, що включають фінансове стимулювання «зелених» проєктів, розвиток цифрової інфраструктури, підтримку експортного потенціалу та реалізацію національної стратегії низьковуглецевого зростання із залученням МСП. Зроблено висновок про необхідність впровадження єдиної інтегрованої стратегії розвитку МСП в Україні з урахуванням європейських орієнтирів сталого розвитку.

Література

1. Аналіз актуального стану та пропозиції щодо покращення умов для підприємництва в Україні. Career Hub. 2023. URL: <https://careerhub.in.ua/doslidzhennya-analiz-aktualnogo-stan/> (дата звернення: 30.03.2025)

2. Європейська хартія малих підприємств: документ № 994_860 від 19.06.2000. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_860

3. Піхняк Т. А. Сучасні виклики для економічного розвитку малого підприємництва в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2022. Вип. 2 (25). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2022/2_25_ukr/7.pdf (дата звернення: 30.03.2025)

4. Синицина Г. А., Рачкован О. Д. Основи бізнесу та підприємницької діяльності. Харків, 2019. 93 с.

5. Стратегія сталого розвитку «Україна 2020»: затверджена Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10> (дата звернення: 30.03.2025).

6. Фаріон М., Мацько В. Аналіз необхідності дерегуляційних процесів бізнес-середовища в Україні з урахуванням міжнародного досвіду. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 70. № 3. С. 111–121. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu

7. Фонд розвитку підприємництва. Офіційний сайт. URL: <https://bdf.gov.ua/uk> (дата звернення 30.03.2025).

8. Фролова Н. Л., Дикань О. В. Антикризове регулювання розвитку малого та середнього підприємництва: інституціонально-інфраструктурний аспект. *Агросвіт*. 2019. № 4. С. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.4.15>

9. Харченко Р. В. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Бізнес-інформ*. 2023. № 8. С. 81–87.

10. Цикал А. П., Шкода М. С. Регуляторна політика як інструмент створення сприятливого бізнес-клімату для малого та середнього бізнесу. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 березня 2019 р.). Київ, 2019. С. 139–144.

11. Чернишевич Д. Р., Жигалкевич Ж. М. Розвиток бізнесу під час воєнного стану. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 08 груд. 2023 р. Київ. 2023. С. 115–116.

12. Чусенко В. І., Кузьмич А. А. Актуальні проблеми та перспективи реформування державного регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 91–95.

13. 2023 SME Country Fact Sheet. Poland. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/50699>

14. Agreement on Subsidies and Countervailing Measures (“SCM Agreement”). World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/scm_e/subs_e.htm

15. Are You Running A Startup Or Small Business? What's The Difference? Forbes: сайт. URL: <https://www.forbes.com/sites/jaredhecht/2017/12/08/are-you-running-a-startup-or-smallbusiness-whats-the-difference/?sh=1d38dadd26c5>

16. Business, Management, Human Resources Dictionary. URL: <http://humanresources.about.com/od/glossarym/g/mobility.htm> [дата звернення: 30.03.2025]

17. CNBC / SurveyMonkey Small Business Survey. CNBC: URL: <https://www.cnbc.com/surveymonkey-small-business-survey/>

18. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. URL: http://en.wikisource.org/wiki/Consolidated_version_of_the_Treaty_on_the_Functioning_of_the_European_Union

19. Database of policy measures 2023. SME Performance Review. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/growth/document/download/19c40f12-4060-435f80aa-70485b49afff_en?filename=Database%20of%20policy%20measures%202023.zip

20. Database of SBA policy measures 2022. SME Performance Review. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy/smeperformance-review_en

21. Denicolai, S. Internationalization, digitalization, and sustainability: Are SMEs ready? A survey on synergies and substituting effects among growth paths / Stefano Denicolai, Antonella Zucchella, Giovanna Magnani. *Technological Forecasting and Social Change*. 2022. Vol. 166. P. 120650.

22. EU27 – SME key figures related to the fact sheet 2023. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/growth/document/download/20b585b7-136a-416b-831eb1f2d825c27e_en?filename=Country%20SME%20key%20figures%202022

23. European Commission. "Small and Medium-Sized Enterprises: An Overview." Eurostat News, 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/edn-20230627-1>

24. European Commission. Annual Report on European SMEs 2022/2023. SMEs and Environmental Sustainability. URL: <https://single-market-economy.ec.europa.eu/document/download/9e7fd906-c5b0-46c5-9b9e>

25. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions. An SME Strategy for a sustainable and digital Europe. Brussels, 10.3.2020. COM/2020/103 final. URL: <https://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0103> (дата звернення: 30.03.2025)

26. European Commission. Flash Eurobarometer 486. SMEs, start-ups, scale-ups and entrepreneurship. September 2020. European Commission. URL:

<https://europa.eu/eurobarometer/api/deliverable/download/file?deliverableId=73546>

27. European Investment Bank. "Business Resilience in the Pandemic and Beyond: Adaptation, Innovation, Financing and Climate Action from Eastern Europe to Central Asia." European Investment Bank, 2023. URL: <https://www.eib.org/en/publications/business-resilience-in-the-pandemic-and-beyond> (дата звернення: 30.03.2025)

28. European Investment Bank. "EIB Group Activities in EU Cohesion Regions 2023." European Investment Bank, 2024. URL: <https://www.eib.org/en/publications/20240079-eib-group-activity-in-eu-cohesion-regions-2023> (дата звернення: 30.03.2025)

29. García-Pérez-de-Lema, D. Operating, financial and investment impacts of Covid-19 in SMEs: Public policy demands to sustainable recovery considering the economic sector moderating effect / Domingo García-Pérez-de-Lema, Antonia Madrid-Guijarro, Antonio Duréndez. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2023. Vol. 75. P. 102951.

30. Green for Micro. Local Enterprise Office. URL: <https://www.localenterprise.ie/Portal/Green/New-Green-Images/What-is-Green.html> (дата звернення: 30.03.2025)

31. International Finance Corporation. MSME Finance Gap: Assessment of the Shortfalls and Opportunities in Financing Micro, Small, and Medium Enterprises in Emerging Markets, 2017. World Bank Group. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/28881> (дата звернення: 30.03.2025)

32. Journeault, M. The collaborative roles of stakeholders in supporting the adoption of sustainability in SMEs / Marc Journeault, Alexandre Perron, Laurie Vallières. *Journal of Environmental Management*. 2022. Vol. 287. P. 112349.

33. KfW. URL: <https://www.kfw.de/Über-die-KfW/>

34. Koirala, S. SMEs: Key Drivers of Green and Inclusive Growth / Shashwat Koirala. *OECD Green Growth Papers*. 2019. Vol. 2019-03. P. 1–56.

35. Micro-, Small and Medium-sized Enterprises (MSMEs) and their role in achieving the Sustainable Development Goals (SDGs). Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development Goals. United Nations. URL: https://sdgs.un.org/sites/default/files/202007/MSMEs_and_SDGs.pdf (дата звернення: 30.03.2025)

36. No net zero without SMEs: Exploring the key issues for greening SMEs and green entrepreneurship. *OECD SME and Entrepreneurship Papers*. 2022. Vol. 6. 70 p.

37. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2022. OECD. URL: https://www.oecdilibrary.org/industry-and-services/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2022_97a5bbfe-en (дата звернення: 30.03.2025)

38. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). "Productivity Gains from Teleworking in the Post COVID-19 Era: How Can Public Policies Make It Happen?" OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19), 2020. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/productivity-gains-from-teleworking-in-the-post-covid-19-era-how-can-public-policies-make-it-happen-a5d52e99/> (дата звернення: 30.03.2025)

39. Parrilli, M.D. Environmental innovation across SMEs in Europe / M. Davide Parrilli, Merima BalavacOrlić, Dragana Radicic. Technovation. 2023. Vol. 119. P. 102541.

40. SME Performance Review. European Commission. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/sme-strategy/sme-performance-review_en (дата звернення: 30.03.2025)

41. SMEs and SDGs: challenges and opportunities. OECD Development Matters. URL: https://oecd-development-matters.org/2019/04/23/smes-and-sdgs-challenges-and-opportunities/#_ftn5 (дата звернення: 30.03.2025)

Information about the author:

Viacheslav Makedon

Doctor of Economics Sciences, Professor,
Department of International Economics and World Finance
Oles Honchar Dnipro National University
72, Ave. Nauki, Dnipro, Ukraine, 49010